

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 38

Видається з липня 2005 року
Виходить два рази на рік

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник: Державний заклад: «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Головний редактор збірника — **Олександр І. Ліаді**, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

Наталія Г. Ареф'єва, д-р філол. наук, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства, ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, Україна);

Грасльда Блаженс, д-р філол. наук, професор, Інститут литовської мови (м. Вільнюс, Литва);

Марія Вереш, канд. філол. наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет (м. Ужгород, Україна);

Володимир А. Глущенко, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, Слов'янський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна);

Тетяна В. Громко, д-р філол. наук, професор кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

Ангеліна І. Демчук, канд. філол. наук, доцент кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Тетяна Є. Єременко, канд. філол. наук, професор, зав. кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Тетяна М. Корольова, д-р філол. наук, професор кафедри філології, Одеський національний морський університет (м. Одеса, Україна);

Сергій П. Михида, д-р філол. наук, професор кафедри української літератури, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький, Україна);

Олена М. Мітіна, канд. філол. наук, доцент, зав. кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

Олександра В. Попова, д-р пед. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Інна В. Ступак, д-р філол. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Олег В. Тищенко, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна);

Анастасія А. Юмрукуз, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Заступник головного редактора: **Люба М. Дерік**, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNSKY

Linguistic Sciences

The Scientific Research Issues Collection

№ 38

Issued since 2005 pory
Frequency: biannual

Publishing House
“Helvetica”
2024

Founder: State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Chief Editor – *Alexander I. Iliadi*, Doctor of Philology, Professor of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

Editorial Board:

Natalia G. Arefieva, Doctor of Philology, Professor at the Chair of General and Slavic Linguistics, Odessa I. I. Mechnikov National University (Odesa, Ukraine);

Grasilda Blažienė, Doctor of Philology, Professor, a full member of the Lithuanian Academy of Sciences, Institute of the Lithuanian Language (Vilnius, Lithuania);

Mariya Veresh, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation Theory and Practice, Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine);

Volodymyr A. Glushchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

Tetiana V. Hromko, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology and Translation, Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine);

Angelina I. Demchuk, Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Tetiana Ye. Yeremenko, Candidate of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Tetiana M. Korolova, Doctor of Philology, Professor at the Department of Philology, Odesa National Maritime University (Odesa, Ukraine);

Serhii P. Mykhyda, Doctor of Philology, Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Literature, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine);

Olena M. Mitina, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of English Philology and Translation, Odesa Polytechnic National University (Odesa, Ukraine);

Oleksandra V. Popova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Inna V. Stupak, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine);

Oleh V. Tyshchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);

Anastasiia A. Yumrukuz, Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

Deputy editor-in-chief: *Ilona M. Derik*, Candidate of Philology, Associate Professor, head of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odesa, Ukraine)

УДК 82.0:811.111'255.4=161.2

<https://doi.org/10.24195/2616-5317-2024-38.7>

ТЕКСТОВО-ПЕРІТЕКСТУАЛЬНІ КОРЕЛЯЦІЇ У СТРУКТУРІ ПЕРЕКЛАДЕНОГО ВИДАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ «ТЕОРІЯ БРЕХНІ» ПОЛА ЕКМАНА)

Юрій М. Вітяк

аспірант, асистент кафедри теорії і практики перекладу
Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка,
Тернопіль, Україна

e-mail: vitiakyurii@tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5402-9589>

АНОТАЦІЯ

У науковій розвідці розглядається зв'язок перекладеного тексту із перітекстуальними жанрами в українськомовній версії науково-популярного видання Пола Екмана «Теорія Брехні». У фокусі дослідження перебувають мікрожанри, розташовані у препозиції стосовно основного тексту (присвята, сентенції, подяка, слово редактора) та в постпозиції (алфавітний покажчик, додаток, список використаної літератури). Перітекстуальні репрезентації вивчені з погляду їхньої співвіднесеності та впливу на читачку рецепцію. Особливу увагу приділено експліцитному зв'язку між доволатекстовими надбудовами, що простежено на прикладі постаті Ервінга Гоффмана, яка фігурує у присвяті, рубриці із цитатами та подяці видання. Акцентується на складності аналізу паратексту як явища, що має різнорідну природу та потребує ретельного студіювання.

У статті висвітлено багатоаспектну концепцію «байдингсу» Кіта Гарві, що з-поміж іншого передбачає інтерацію основного тексту і складових перітекстуального простору. На основі зіставлення оригіналу та тексту цільової мови виявлено певні видозміни елементів перітекстуальних форм, зумовлених особливостями перекладацького відтворення, баченням та інтерпретаціями. Чільне місце відведено двом типам коментарів, наявним у виданні, що створені автором та редактором українського перекладу книги, які взаємодіють із текстом і перітекстом (коментують ілюстративний матеріал).

Завдяки аналізу візуальних наративів книжкових обкладинок оригінального видання та перекладеної версії шляхом порівняння конфігурації тексту, кольорової гами та загальної невербальної репрезентації розкрито докорінні зміни, яких зазнають візуальні елементи при виданні українською. Підкреслено роль психологічних маніпуляцій, спрямованих на споживацьку свідомість, яка залишається спільною для обох версій обкладинок. Результати дослідження сприяють кращому розумінню впливу перітекстуальних елементів на сприйняття та інтерпретацію тексту, а також важливості адаптації обкладинки до цільової аудиторії та культурних контекстів.

Ключові слова: *перітекстуальний простір, коментар, паратекст, переклад, цільова мова, візуальний наратив, реципієнт.*

Вступ. Іntenсивний поступ перекладознавства каталізує появу наукових студій, присвячених поглибленому вивченню твору у структурі видання. Дослідження взаємодії тексту з елементами доволатекстового (перітекстуального) простору поглиблює розуміння авторських інтенцій, редакторських методик, перекладацьких алгоритмів, видавничих імперативів.

Перітекстуальний аспект двокомпонентного поняття паратексту, що передбачає також характеристику епітекстуальної складової (дискурсу про видання за межами книги, зокрема інтерв'ю з автором чи перекладачем, рецензії, статті, анонси видання, плакати тощо), залишається малодослідженим, а тому й **актуальним** у вітчизняному перекладознавстві, особливо з погляду кореляції та взаємовпливу текстових надбудов, що загалом мають модусний характер і можуть зазнавати елімінації з перевиданнями оригіналу, появою перекладу чи ретрансляціями, або ж з'являтися на цих етапах.

Мета пропонованої наукової розвідки полягає в тому, щоби проаналізувати особливості перітекстуального простору в українськомовному перекладі книги «Теорія брехні» Пола Екмана і на основі власних спостережень розкрити важливість співвіднесеності перітекстуальних компонентів із текстом та між собою. Подана публікація передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) розглянути структурно-семантичну організацію перітекстуальних форм; 2) виявити перітекстуальні модифікації тексту в перекладі та їхній вплив на декодування авторської інтенції.

Матеріали та методи дослідження. Теоретико-методичні засади паратексту, на які спирається наша студія, закладено французьким літературознавцем Ж. Женеттом (Genette, 1997). Дослідницьку традицію в цьому ключі продовжили Е. Графтон (Grafton, 1997), Р. Максі (Macksey, 1997), та ін. Вивченню паратексту в площині перекладу присвячені праці К. Батчелор (Batchelor, 2018), Р. Ватса (Watts, 2000), У. Ковали (Koval, 1996), С. Тахір-Гюрчалаж (Tahir Gьzзаğlar, 2002).

Роль паратекстуальних фреймів у непрямому перекладі художньої прози розглянуто Б. Плющ (з артикуляцією панівного значення саме перітексту) (Плющ, 2017), специфіку структури паратексту та епітексту окреслено М. Сокол (Сокол, 2009), маркерний функціонал паратексту (зокрема, епіграфа, що належить до перітекстуальних репрезентат) у процесі декодування тексту резюмовано у праці Н. Писаренко (Писаренко, 2010).

Методи. Студіювання матеріалу проведено завдяки використанню загальнонаукових методів *аналізу* (його спрямовано на широкий спектр перітекстуальних складових), *синтезу* (для поєднання результатів розбору текстових надбудов) та *індукції* (для узагальнення знань про жанрові репрезентації перітекстуального поля у перекладених виданнях). Окрім того, застосовано лінгвістичні методи, серед яких *зіставний* (для порівняння вербальних та невербальних наративів оригіналу та перекладу) і *функційний* (з метою окреслення ролі перітекстуальних форм та їхніх модифікацій в українськомовній версії видання).

Результати та дискусія. Дослідження перітексту, себто вербальних і невербальних аспектів, що становлять частину книги і не належать до основного тексту, вимагає особливої уваги. На думку У. Ковали, проблема, як і перевага паратексту (який включає, окрім перітексту, епітекстуальну складову, інакше кажучи, дискурс про твір в оригіналі та перекладах — усі згадки і відсилки про видання, що перебувають за межами книги), зумовлені його вкрай різномірною природою (Koval, 1996: 143). Таке формулювання, на наш погляд, можна застосувати і стосовно суто перітекстуальних репрезентацій (обкладинок, коментарів, присвят, передмов, цитат, анотацій тощо).

Текстові надбудови наділені автономним статусом, однак їх не слід трактувати як інертні субстанції, а як такі, що схильні до інтерації. Вивчення амальгами форм перітекстуальної площини необхідно розглядати як засадничу перекладознавчу необхідність осягнути текстовий вимір, передумови його створення, часто засвоюючи герменевтичний досвід поліграфічних агентів (редакторів, видавців) або переймаючи авторську/перекладацьку перспективу.

Єдність та взаємовплив різних складових книги, текстових і паратекстуальних, Кіт Гарві характеризує терміном «байндингс» (себто «зв'язка», «зв'язування»), який: *«...використовується тут для позначення матеріальних і контекстуальних чинників, які циркулюють і об'єднують (тобто «зв'язують») (i) елементи обкладинки та сам текст перекладу; (ii) обкладинку та сприйняття цільової аудиторії; (iii) книгу в цілому (обкладинка і текст) і культуру-реципієнта»* (Harvey, 2003: 50).

Байдингс, інакше мовлячи, є особливим типом співвіднесеності тексту, паратексту, рецептивної естетики та культурного перекладу.

Перітекстуальний простір українськомовного видання «Теорії брехні» Пола Екмана представлено низкою традиційних доволатекстових форм, що сприяють глибшому розумінню твору та виконують навігаційну роль при читанні. Сюди належать елементи довідково-пояснювального апарату видання (Жадько, 2012: 15): анотація, передмова (розміщена під заголовком «Від редактора українського видання») (Екман, 2014: 8), передне слово (ототожнюється з першим розділом) (Екман, 2014: 9), коментарі, а також складові довідково-пошукового апарату видання (зміст) (Екман, 2014: 2-4), колонтитули, алфавітний покажчик (Екман, 2014: 317-320) і службова частина книги (випускні дані, назва видання, класифікаційний індекс тощо) (Екман, 2014). Серед інших перітекстуальних репрезентацій виокремимо присвяту, сентенції, подяку, довідку про автора, ілюстрації, графіки, додатки.

Слушно зауважити, що низка перітекстуальних форм «Теорії брехні» співдіє, а не лише перебуває в реляційній парадигмі із самим текстом, скажімо, постать Ервінга Гоффмана (пер. прізвища Ю. Гордієнка, перекладача книги) зазначена

у присвяті («... пам'яті Ервінга Гоффмана, близького друга і колеги...» (Екман, 2014: 5), а також у рубриці з цитатами, розташованій на наступній сторінці («Коли ситуація виглядає саме такою, якою вона здається, ймовірно, її було сфальсифіковано; коли підробка видається надто очевидною, найбільш вірогідним є те, що насправді зовсім нічого не було підроблено». Ервінг Гоффман (Erving Goffman), *Strategic Interaction*; Екман, 2014: 6). Звернення до зазначеної постаті засвідчено і в розділі «Подяка» («Багато з ідей цієї книги я обговорював з Ервінгом Гоффманом (Erving Goffman), який також цікавиться дослідженнями брехні. І хоча наші підходи до цієї теми були абсолютно протилежними, це аж ніяк не заважало продуктивній співпраці. Його коментарі були б дуже важливими для мене, проте він помер настільки несподівано, що я навіть не встиг вислати йому рукопис»; Екман, 2014: 7). Таким чином паратекстуальна тріада «присвята-цитата-подяка» демонструє взаємозалежність лімінальних ділянок книги, розкриваючи не безпосередньо зміст видання, а вагомість позатекстових чинників (агентів), які стали каталізатором появи твору, вплинувши на його ідейну кристалізацію.

За аналогію простежуємо співвідношення присвяти («... також моїй дружині, першому читачу та критику, Мері Енн Мейсон» (Екман, 2014: 5) і подяки, де зазначене ім'я дружини: «Моя дружина Мері Енн Мейсон (Mary Ann Mason) була першим читачем і уважним критиком» (Екман, 2014: 7). Слід відзначити, що предмет подяки автора відтворено з певними смисловими втратами, порівняймо: «*My wife, Mary Ann Mason, my first reader, was patient and constructively critical*» (Екман, 1992: 12). В українському варіанті книги точно не передано такі компоненти речення: «*patient and constructively critical*», які декларують, що письменник цінує терплячість і послідовну (конструктивну) критику своєї дружини.

Приділяючи увагу розбору присвяти, мусимо наголосити, що вона постає у видозміненому вигляді в українській репрезентації через вплив перекладацьких візій та інтерпретацій: «...*and for my wife, Mary Ann Mason, Critic and Confidante*» (Екман, 1992: 6). Лексична одиниця «*confidante*» (іменник жіночого роду, на противагу якому «*confidant*» – іменник чоловічого

роду) позначає «*a person that you trust and who you talk to about private or secret things*» (Hornby, 2000: 257) (дослівно «людину, якій ви довіряєте і з якою розмовляєте про особисті або потайні речі»), себто «повірницю» («людину, що користується особливим довір'ям, якій звіряють таємниці, плани і т. ін.» (Бусел, 2005: 998). Ця частина речення оригіналу передана українською таким сегментом «була першим читачем» (Екман, 2014: 5), що трактується нами як нерелевантна заміна.

Трансформації, вжиті під час відтворення титулу видання, перешкоджають розумінню паратекстуальної співвіднесеності присвяти і подяки з назвою книги. Так, англomовна версія «*Telling Lies. Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*» (Екман, 1992) окреслює три проєкції ідейного охоплення твору: 1) *marketplace* – ринок; 2) *politics* – політика; 3) *marriage* – шлюб. Саме на них розповсюджуються техніки виявлення обману, що є наскрізною темою. В українському перекладі концепти назви видання подані з іншого ракурсу, а саме: 1) *marketplace* – бізнес; 2) *politics* – політика; 3) *marriage* – приватне життя. Якщо «ринок» і «бізнес» можна розглядати як контекстуальні синоніми, то аксіологічні параметри концептів «*приватне життя*» і «шлюб» нетотожні, адже перша складова має різнорідний характер, широкий спектр альтернатив, що можуть категорично заперечувати другу компоненту. Застосування генералізації для відтворення «*marriage*» в українському перекладі, як нам видається, має маркетингове підґрунтя, зумовлене спробою залучити ширше коло покупців, однак такий акт ускладнює рецепцію градаційної природи конкретного соціального наративу, в якому автор взаємодіє з читачем (до межі основного викладу твору), спершу анонсує розмову про специфіку шлюбу (у назві), тоді про важливість дружини в процесі створення видання (у присвяті), що підсилює в самій подяці.

Натомість, виразну паратекстуальну інтеракцію простежимо на прикладі слова редактора («Від редактора українського видання»; Екман, 2014: 8) і коментарів. Цей зв'язок експліцитний: «На сторінках книги читач зустрічатиме піктограми, які позначають: коментар автора книжки з посиланням

на періоджерела. Коментар редактора українського перекладу з поясненням історичного контексту і фотографіями, що ілюструють відповідні події та дійових осіб» (Екман, 2014: 8). В українському виданні, як уже зрозуміло із поданої цитати, наявні два типи піктограм, що вказують на джерело інформування чи екплікації певних сегментів тексту, або ж паратексту (фото). Мусимо додати, що модусний стосовно книги жанр «слово редактора» пояснює в цьому разі також і відмінність фактів, що увиразнюється при зіставленні оригіналу і перекладу: «В цьому першому українському перекладі було виправлено кілька незначних помилок в іменах і датах, а також вихідних даних для наукових публікацій автора та його колег» (Екман, 2014: 8).

У «Теорії брехні» елементи речення, до яких створені коментарі, не мають умовних позначень (астериска чи цифр), натомість паратекстуальні форми розташовані відразу під логічно завершеним реченням, себто розривають текстову тканину, будучи внутрішніми щодо текстової конфігурації. Їх ми називаємо «інтротекстовими інтервенціями» (Вітяк, 2023): «Кіноактор Харро Марк часто демонструє таку захоплену усмішку, сповнену радості, а коли шаліє, зображує гнівно-задоволену посмішку» (Екман, 2014: 128). До наведеного речення додано такий редакторський коментар: «Артур «Харпо» Маркс (Arthur «Harpo» Marx) – американський комік і зірка кіно, комічний стиль якого відповідав традиціям клоунади і пантоміми. Він носив велику перуку і ніколи не говорив під час виступу (зазвичай для спілкування він грав на рожку або насвистував)» (Екман, 2014: 128). Пояснення оніма, що маркує персоналію, уможливорює глибше розуміння речення, адже з нього випливає, що усмішка слугувала професійним атрибутом працівника сфери розваг. Поданий приклад підсилює паратекстуальне поле, елементи якого – чорно-біла репродукція фото і підпис до нього: «**Рис. 5.7.** Брати Маркс (другий зверху Харпо Маркс) (1931)». Зауважмо, що виноски, пов'язані із персоналіями, оптимізують рецепцію тексту, позаяк роль діячів однієї культури може бути невідомою для читача оригіналу і, тим паче, перекладу.

Коментарі автора почасти можна розглядати не як пояснення, а радше як виправдання, покликані запобігти

негативному впливу читацьких реакцій (коли йдеться про контрверсійні приклади). Так, розкриваючи тему хисту людини стримувати справжні переживання, що, на погляд П. Екмана, притаманно психопатам і природженим брехунам, письменник згадує помітну беземоційність Папи Івана Павла II під час візиту до Польщі у 1983 році. Зазначення чільної постаті для католицького світу в такому контексті можна трактувати як викличну акцію. Для нейтралізації обурливих настроїв письменник одразу ж додає «седативний» коментар: *«Ставлення суспільства до брехні є настільки негативним, що коли я використовую слово «брехун» стосовно відомих і шанованих людей, це може здатися блюзнірством. Однак я вже пояснював у розділі 2, що не вкладаю в це слово зневажливого відтінку. Переконаний, що брехня часом буває морально виправданою»* (Екман, 2014: 113).

Якщо примітки видання функціують у системі взаємодії текст-паратекст, то алфавітний покажчик, скажімо, засвідчує дзеркальне розташування в парадигмі (паратекст-текст), де перший компонент зумовлює другий і відсилає до нього. Так, скажімо, слово «жест», зафіксоване в алфавітному покажчику, доповнене вказівкою сторінки «68» (Екман, 2014: 318), де міститься інформація на цю тему. Відповідне скоординовування можна тлумачити як прикладне, позаяк книга висвітлює мікротеми, об'єднані у змісті в більші рубрики, що мають узагальнений характер. Термін «жест» розглядається в межах Розділу 4 *«Викриття брехні за словами, голосом і рухами тіла»*, тож співвіднесеність лексеми із частиною видання очевидна з огляду на те, що жест є рухом, однак зазначення пагінації суттєво полегшує навігацію в текстовому просторі, хоча на зазначеній сторінці немає піктограм чи шрифтових виділень, які би зосереджували увагу на ньому або на взаємному зв'язку з алфавітним покажчиком. Зазначене слово є регулярною складовою абзацу, яку відразу складно вирізнити з-поміж інших компонентів: *«...Жести можуть нести достатньо змістовну інформацію, як, наприклад, у мові глухонімих, але стримані північні європейці та американці північноєвропейського походження не часто використовують їх, хіба що їм забороняють розмовляти»* (Екман, 2014: 68).

Алфавітні покажчики в оригіналі та перекладеному тексті відрізняються. Якщо в англійській версії книги всі одиниці цієї перітекстуальної форми подані за абеткою без специфічних поліграфічних розділень, що демаркують межі блоку слів, які починаються з тієї ж літери, то в українському виданні чітко простежується групування за алфавітним принципом, індикатором чого є інтерліньяж між блоками, увиразнення ключової букви, вирівняної по правому краю та виділеної жирним. Відмінність можна простежити на *Рис. 1* та *Рис. 2*.

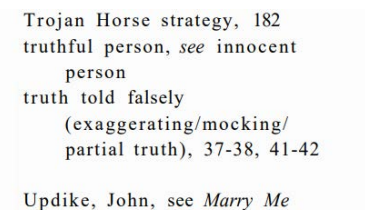

Рис. 1.

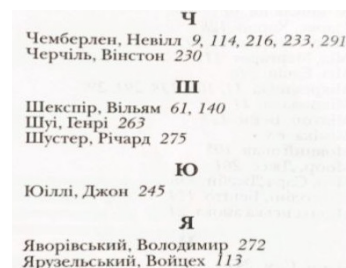

Рис. 2.

Групування лексики в алфавітному покажчику, засвідчене в українському виданні, на наш погляд, видається більш раціональною та ергономічною практикою стосовно подальшого читачького використання.

Зв'язок паратексту та тексту ми бачимо і на прикладі «Додатка», який складається з ввідного тексту та 4 таблиць (Таблиця 1. Типи прихованої інформації за поведінковими ознаками брехні; Таблиця 2. Поведінкові ознаки брехні за типами прихованої

інформації, Таблиця 3. Ознаки фальшивих емоцій; Таблиця 4. Повний список питань для дослідження брехні) (Екман, 2014: 310–316). Ця взаємодія зумовлена тим, що додатки – екстракт ключових тем, висвітлених в основному тексті. Слушно наголосити, що в оригіналі текст не має графічного оформлення у вигляді таблиці, що ускладнює процес роботи з інформацією.

На рівні з тим в українськомовному перекладі «Теорії Брехні» (Екман, 2014), на відміну від тексту мови джерела (Ekman, 1992: 341–350), відсутній список використаної літератури («reference notes») як окрема перітекстуальна форма, що в оригінальному виданні займає проміжне місце між додатками й алфавітним покажчиком. Натомість, позиції переліку першоджерел трансформовані в коментарі та розміщені безпосередньо в тексті, що дає доступ читачу до більшої кількості інформації, яка повніше розкриває представлену тему, а тому є важливою компонентою для збереження.

Візуальний наратив книги, зокрема обкладинка, що безпосередньо корелює з текстовим наповненням, зазнає докорінних змін при появі твору в перекладі. В оригінальному виданні 2009 року (*Рис. 3*) лицьова обкладинка реалізується через використання кольорової гами (поєднання синього, червоного, жовтого та білого) та вербальної репрезентації (назви видання, яка візуально парцільована, позаяк частина «*Telling Lies*» записана двома рядками, увиразнена кеглем таким чином, що ці дві компоненти назви займають половину поля обкладинки. Зазначені сегменти титулу подані жовтим та підкреслені лінією, тоді як продовження («*Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*» (Ekman, 1992) презентовано білим кольором з іншими (меншими) розмірними характеристиками шрифту, що позиціонує частину назви як підрядну. Середній кегель щодо перелічених складових застосовано для автоніма «*Paul Ekman*», який зазначений унизу. Фонове рішення зумовлене імпліцитною маніпуляцією, позаяк червоний колір збуджує свідомість і разом із королівським синім впливають на вибір імпульсивного покупця (Khattak S. R., Ali H., Khan Y., & Shan M., 2023).

На обкладинці українського видання візуальний наратив набуває драматичних інтонацій. Видання транслює ідею гри

і перелицювання, що передається через образ маски в руках (Рис. 4). Вербальне поле включає вказівку автора (розміщену під ілюстрацією «Пол Екман» (Екман, 2014) та назву твору, розташовану під автонімом, розділену на дві частини. Перша складова титулу «Теорія брехні» (вона має найбільші розмірні характеристики шрифту) відділена інтерліньяжем (міжрядковим пробілом) від імені і прізвища письменника та другою складовою «Як визначити брехуна в бізнесі, політиці та приватному житті» (Екман, 2014).

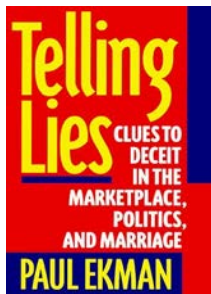

Рис. 3.

Рис. 4.

Написи передані білим кольором за винятком слова «брехня», для якого обрано червоний, що особливо вирізняється з огляду на чорно-білу палітру оформлення обкладинки.

Як бачимо, в оригіналі та перекладі візуальні наративи суттєво відрізняються з погляду конфігурації тексту, кольорової гами та візуального наративу загалом, однак спільним є психологічна маніпуляція, спрямована на споживацьку свідомість.

Висновки. Таким чином, текстово-перітекстуальні кореляції перекладеного видання належать до багатоаспектних явищ, що охоплюють кілька парадигм взаємодії, зокрема текст-паратекст (тест-коментар автора/коментар редактора українського перекладу); паратекст-паратекст (присвята-сентенції-подяка); паратекст-текст (алфавітний покажчик-текст; додаток-текст). Нарощування перітекстуальних репрезентацій перед текстом зумовлює помітніше налаштування читача на

твір. Встановлення зв'язків між текстом і перітекстом розкриває передумови створення книги і частково задає вектор рецепції. Перітекстульні жанри, що перебувають у постпозиції стосовно тексту, полегшують його осмислення, повернення до стрижневих сегментів та роботу з ними, підсумовують інформацію та сприяють навігації в епітекстуальному ключі з метою поглиблення теми за умови перенесення списку використаної літератури у видання цільової мови. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в дослідженні взаємодії епітекстуальних репрезентацій у контексті перекладознавчого дискурсу, їхнього взаємовпливу та співвіднесеності з перітекстуальним простором і безпосередньо із текстом.

ЛІТЕРАТУРА

Бусел В. Т. (укл.) Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

Вітяк Ю. М. Примітки як вид паратекстуальних інтервенцій. *Лінгвістичні дослідження : збірник наукових праць*. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. Вип. 58. С. 226–235.

Екман П. Теорія брехні / [пер. з англ. Ю. Гордієнка]. Київ : KM Publishing, 2014. 320 с.

Жадько В. О., Висоцький А. В. (наук. ред.). Книгознавство. Термінологічний словник: редакційно-видавнича справа, журналістика, поліграфія, видавничий бізнес, інформаційно-бібліотечна діяльність. Київ : Експрес-Поліграф, 2012. 304 с.

Плющ Б. О. Непрямий переклад української художньої прози: значення паратекстуального фрейму. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2017. №1. С. 48–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_I_f_2017_1_13

Писаренко Н. Д. Паратекст як маркер декодування текстів Г. Сковороди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса : Гельветика, 2010. Вип. 60. Т. 2. С. 40–43.

Сокол М. Допоміжні елементи паратекстуальності (епітекст, перітекст): особливості структури та функціонування. *Studia Methodologica* / [гол. ред. Р. Гром'як ; відп. ред. Ю. Завадський]. Тернопіль : ТНПУ, 2009. Вип. 29. С. 157–161.

Batchelor K. Translation and paratexts. London ; New York : Routledge, 2018. 201 p.

Ekman P. Telling lies: Clues to deceit in the marketplace, politics, and marriage. New York-London : W W Norton & Co., 1992. URL: <http://surl.li/sckkr>

Genette G. Paratexts: Thresholds of Interpretation. New York : Cambridge University Press, 1997. 427 p.

Grafton A. The Footnote. A Curious History. Harvard : Harvard University Press, 1997. 241 p.

Harvey K. 'Events' and 'Horizons' – Reading Ideology in the 'Bindings' of Translations. *Apropos of Ideology* [ed. by Marra Calzada Pérez]. Manchester : St Jerome Publishing, 2003. P. 43–69.

Khattak S. R., Ali H., Khan Y., & Shan M. Color Psychology in Marketing. *Journal of Business & Tourism*. 2023. 4(1). P. 183–190.

Kovala U. Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure. *Target*. 1996. №8 (1). P. 119–148.

Macksey R. «Foreword». *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (ed. Gerard Genette). Cambridge : Cambridge University Press, 1997. P. XI–XXIII.

Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press, 2000. 1820 p.

Tahir Gürçağlar S. What Texts Don't Tell: The Use of Paratexts in Translation Research. *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues* [Theo Hermans (ed.)]. Manchester : St. Jerome, 2002. P. 44–60.

Watts R. Translating Culture: Reading the Paratexts to Aimé Césaire's Cahier d'un retour au pays natal. *TTR*. 2000. №13 (2). P. 29–46.

**TEXTUAL AND PERITEXTUAL CORRELATIONS
IN THE STRUCTURE OF A TRANSLATED EDITION
(BASED ON THE BOOK «TELLING LIES»
BY PAUL EKMAN)**

Yurii M. Vitiak

PhD student, assistant lecturer of the Department of Theory
and Practice of Translation

V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine

e-mail: vitiakyurii@tnpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-5402-9589>

ABSTRACT

This research examines the relationship between the translated text and peritextual genres in the Ukrainian-language version of Paul Ekman's popular science publication «Telling Lies». The research focuses on microgenres located in pre-position to the main text (dedication, dicta, acknowledgments) and in post-position (alphabetical index, appendix, bibliography). The peritextual representations are studied regarding their correlation and influence on the reader's reception. Particular attention is paid to the explicit connection

between the peritextual superstructures, which is traced to the example of the figure of Erving Hoffmann, who appears in the dedication, the section with quotations, and the acknowledgments. Emphasis is placed on the complexity of analyzing paratext as a phenomenon of a heterogeneous nature that requires careful study.

The article highlights Keith Harvey's multidimensional concept of «bindings», which, among other things, involves the interaction of the main text and the components of the peritextual space. Based on the comparison of the original and the target language text, certain modifications of the elements of peritextual forms are revealed, which are caused by the peculiarities of translation reproduction, vision, and interpretation. A special place is given to two types of comments in the publication, created by the author and editor of the Ukrainian translation of the book, which interact with the text and peritext (commenting on the illustrative material). By analyzing the visual narratives of the book covers of the original edition and the translated version, comparing the text configuration, color scheme, and general non-verbal representation, the article reveals the fundamental changes that visual elements undergo when published in Ukrainian. The role of psychological manipulation aimed at consumer consciousness, which remains common to both versions of the covers, is emphasized. The study's results contribute to a better understanding of the influence of peritextual elements on the perception and interpretation of the text, as well as the importance of adapting the cover to the target audience and cultural contexts.

Key words: peritextual space, commentary, paratext, translation, target language, visual narrative, recipient.

REFERENCES

- Batchelor K. (2018). *Translation and Paratexts*. London ; New York : Routledge.
- Busel V. T. (ed.). (2005). *Velykyi tumačnyi slovnyk sučasnoi ukrains'koi moyvy* [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language]. Kyiv ; Irpin : Perun [In Ukrainian].
- Ekman P. (2014). *Teoria brekhni* [Theory of Deceit] (Y. Hordiienko, Trans.). Kyiv : KM Publishing [In Ukrainian].
- Ekman P. (1992). *Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*. New York ; London : W. W. Norton & Company. URL: <http://surl.li/sckkr>.
- Genette G. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. New York : Cambridge University Press.
- Grafton A. (1997). *The Footnote: A Curious History*. Harvard : Harvard University Press.
- Khattak S. R., Ali H., Khan Y., & Shan M. (2023). Color Psychology in Marketing. *Journal of Business & Tourism*, 4(1), pp. 183–190.
- Kovala U. (1996). Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure. *Target*, 8(1), pp. 119–148.

Macksey R. (1997). Foreword. *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (ed. G. Genette). Cambridge : Cambridge University Press, pp. XI–XXIII.

Plushch B. O. (2017). Nepr'amyi pereklad ukrains'koi khudozh'oi prozy: značennia paratekstual'noho freimu [Indirect Translation of Ukrainian Fiction: The Importance of Paratextual Frame]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohia* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Foreign Philology], 1, pp. 48–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_If_2017_1_13 [In Ukrainian].

Pysarenko N. D. (2010). Paratekst yak marker dekoduvannia tekstiv G. Skovorody [Paratext as a Marker for Decoding the Texts of H. Skovoroda]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology], 60(2), pp. 40–43 [In Ukrainian].

Harvey K. (2003). 'Events' and 'Horizons' – Reading Ideology in the 'Bindings' of Translation. *Apropos of Ideology* [ed. by M. C. Pïrez]. Manchester : St Jerome Publishing, pp. 43–69.

Hornby A. S. (2000). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press.

Sokol M. (2009). Dopomizhni elementy paratekstual'nosti (epitekst, peritekst): osoblyvosti struktury ta funktsionuvannia [Auxiliary Elements of Paratextuality (Epitext, Peritext): Structure and Functioning Features]. *Studia Methodologica*, 29, pp. 157–161 [In Ukrainian].

Tahir Gürçağlar S. (2002). What Texts Don't Tell: The Use of Paratexts in Translation Research. *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues* [ed. T. Hermans]. Manchester : St. Jerome, pp. 44–60.

Vitiak Y. M. (2023). Prymitky yak vyd paratekstual'nykh intervenstsii [Notes as a Type of Paratextual Intervention]. *Linhvistychni doslidzhennia: zbirnyk naukovykh prats* [Linguistic Studies: Collection of Scientific Works], 58. Kharkiv : G. S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv, pp. 226–235 [In Ukrainian].

Zhadko V. O, Vysotskyi A. V. (eds.). (2012). Knyhoznavstvo. Terminolohichnyi slovnyk: redaktsiino-vydavnyča sprava, žurnalistyka, polihrafia, vydavnyčy biznes, informatsiino-bibliotečna diialnist' [Book Studies. Terminological Dictionary: Editorial and Publishing Affairs, Journalism, Printing, Publishing Business, Information and Library Activities]. Kyiv : Express-Polygraph [In Ukrainian].

Watts R. (2000). Translating Culture: Reading the Paratexts to Aimé Césaire's *Cahier d'un retour au pays natal*. *TTR*, 13(2), pp. 29–45.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2024

ЗМІСТ

Ilona M. Derik, Alexander I. Pliadi

Gender neutralization process in contemporary English internet discourse. 5

Olena V. Hlushchenko

Besonderheiten der funktionsweise phraseologischer einheiten-farbebezeichnungen im englischsprachigen internetwerbdiskurs. 18

Kateryna M. Pylypiuk

Die rolle der künstlichen intelligenz bei der lokalisierung der englischsprachigen internetumgebung. 30

Марина О. Бело́ва, Світлана Л. Лобзова

Метонімізовані мовні одиниці в аспекті перекладу (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). 42

Евеліна В. Босва

Фраземіка української та китайської мов: когнітивно-зіставний аспект. 56

Ольга О. Васильєва, Дарія Бичкова

Міфологічні імена та назви в англomовних фільмонімах. . . 67

Юрій М. Вітяк

Текстово-перітекстуальні кореляції у структурі перекладеного видання (на матеріалі книги «Теорія брехні» Пола Екмана). 78

Юрій В. Грицевич

Гуцулізми в прозі Люби-Параскевії Стринадюк (на матеріалі книги «Дай ноту “ля”. Гуцульські етюди»). . . 93

Наталія В. Коломієць, Марія А. Маковська

Лексико-граматичні трансформації при перекладі оповідання Дін Лін «Щоденник Софі». 104